

A new concept of Jordan combined physical education with health concerns, because physical activity was regarded as one of the most important factors in the education of health contemporary youth. Work which the Jordan and the ideas that he implemented in the lives of young people are still relevant, retain their value until today. Examples include pleasure gardens throughout Poland. Fate Gardens playgrounds, as the fate of famous people ran wildly, were the years of fame, but the years fall. But the most important seems to be the fact that the idea of Jordan «opened» children rise to fully belonging to them rest, relaxation and fun. Contemporary pleasure gardens are other children in a different way, different from the original, but in spite of all the kind of tradition continue the main thoughts and ideas of its creator.

Key words: physical exercise, recreation, sport, health benefits, physical education.

Отримано: 2.08.2014 р.

УДК 159.922-056.37+053.6

Н.О. Макарчук

natasha-makarchuk@rambler.ru

АГРЕСІЯ ТА АГРЕСИВНА ПОВЕДІНКА ЯК ПСИХІЧНИЙ ЗАСІБ ОСОБИСТІСНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПІДЛІТКІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ

Makarchuk N.O. Aggression and aggressive behavior as a psychic means of personal self-regulation of teenagers with intellectual disabilities / N.O. Makarchuk // Problems of Modern Psychology: Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / edited by S.D.Maksymenko, L.A.Onufrieva. – Issue 25. – Kamianets-Podilsky: Aksioma, 2014. – P. 215-227.

Н.О. Макарчук. Агресія та агресивна поведінка як психічний засіб особистісної саморегуляції підлітків із порушеннями розумового розвитку. В статті представлено результати теоретичного аналізу проблеми агресії як засобу особистісної саморегуляції у підлітковому віці. Представлено результати емпіричного дослідження основних її проявів у особистісній саморегуляції підлітків із порушеннями розумового розвитку. Виявлено специфіку функціонування агресії як психічного

стану та агресивності як стійкої особистісної властивості. Доведено, що зміст агресивної поведінки складає стійкість агресії як психічного стану. Представлено опис видів агресії та їх вираженість у підлітків з порушеннями розумового розвитку. Встановлено, що почуття провини, образу, підозрілість, фізична агресія найбільш характерні для підлітків із порушеннями розумового розвитку, так як здебільшого встановлені на високому рівні в структурній організації їхньої особистості. Констатовано, що ухильна або непрямая, вербальна агресія та негативізм також мають показники середнього рівня. Виявлено, що при психотичному та пограничному профілях особистісної саморегуляції підліткам з порушеннями розумового розвитку приманна інструментальна агресія, при невротичному – мотиваційна. Доведено, що вербальна та невербальна агресія мають стійкі зв'язки в проявах. Також існують зв'язки між фізичною агресією та роздратуванням, між роздратуванням та загальним індексом ворожості. Виявлено, що агресія в підлітків з розумовою відсталістю здебільшого функціонує у вигляді психічного стану. Доведено, що найбільші труднощі у таких підлітків спостерігаються при функціонуванні аутоагресії, яка детермінує появу вторинних психічних дисфункцій їхньої особистісної саморегуляції.

Ключові слова: особистісна саморегуляція, підлітковий вік, незворотній психічний стан розумової відсталості, агресія, агресивність, агресивна поведінка, почуття провини, образу, підозрілість.

Н.А. Макаручук. Агрессия и агрессивное поведение как психическое средство личностной саморегуляции подростков с нарушениями умственного развития. В статье представлено результаты теоретического анализа проблемы агрессии как средства личностной саморегуляции и эмпирического исследования основных ее проявлений в личностной саморегуляции подростков с нарушениями умственного развития. Виявлено специфіку функціонування агресії в якості психічного стану та агресивності як стійкого особистісного якості. Доказано, что содержание агрессивного поведения составляет стойкость агрессии как психического состояния. Представлено описание видов агрессии и их выраженность у подростков с нарушениями умственного развития. Установлено, что чувство вины, обида, подозрительность, физическая агрессия наиболее характерны для подростков с нарушениями умственного развития. Констатировано, что уклоняющаяся/непрямая, вербальная агрессия и негативизм также установлены в показателях среднего уровня. Виявлено, что при психотическом и пограничном профілях личностной саморегуляции подросткам с нарушениями умственного развития характерной есть інструментальна агресія. При невротическом – мотиваційна. Доказано, что вербальная и невербальная агрессия тесно взаимосвязаны, будучи внешне взаимоисключаемыми в проявлениях. Также определены связи между физической агрессией и раздраженностью. Виявлено, что агрессия у подростков с нарушениями умственного развития в большинстве случаев функционирует в форме психического состояния. Доказано, что наибольшие трудности у таких

подростков наблюдаются при функционировании аутоагрессии, которая детерминирует появление вторичных психических дисфункций их личностной саморегуляции.

Ключевые слова: личностная саморегуляция, подростковый возраст, необратимое психическое состояние умственной отсталости, агрессия, агрессивность, агрессивное поведение, чувство вины, обида, подозрительность.

Постановка проблеми. Ставлення до агресії в системі наукового пізнання є неоднозначним та здебільшого суперечливим. На сучасному етапі функціонування суспільства агресія розглядається як одна із форм регуляції спільної життєдіяльності груп людей і негативна умова функціонування та побудови суспільства (диктатура та авторитаризм як форми суспільного устрою). В системі державного управління агресія навіть затверджена законодавчо, в формі структурованого насильства суб'єкта влади супроти того, хто загрожує його цілісності та життєдіяльності. Саме санкціоноване чи несанкціоноване втручання в сферу функціонування суб'єкта (особистості, суспільства, держави тощо), що здебільшого носить руйнівний характер і призводить до нанесення йому шкоди, в основному фізичної, до знищення або співпідкорення – дозволяє констатувати використання агресії в якості деструктивного засобу регуляції. Агресія визначає мимовільний (інстинктивний) характер вольової активності та спрямованості суб'єкта (особистості, суспільства, держави тощо), що забезпечує вирішення ним будь-яких ситуацій саме шляхом фізичного втручання та, як наслідок, співпідкорення або ж фізичне усунення супротивника (чи ж самого себе в аутоагресивних імпульсах) та вказує на деградацію суб'єкта, що її використовує. Загалом, чим вищим є рівень циркуляції агресивних форм вирішення ситуацій непорозуміння в інтерперсональній взаємодії, тим більша вірогідність деградації особистості чи ж суспільства, в якому це відбувається. На сучасному етапі агресивність в завуальованому вигляді присутня практично в усіх декларованих суспільством, загальноновизнаних та схвалених якостях особистості – це і конкурентоспроможність, і наполегливість, і досягнення мети будь-якими засобами, і здатність досягти свого всупереч закону та моральності власних дій тощо.

Аналіз останніх досліджень. Практично вже з раннього віку, коли агресія визначається як один із етапів оволодіння дитиною алгоритмом соціальних інтерперсональних взаємодій в родині – це приблизно 2-3 роки (М. Кляйн) – саме вона виступає визначальним показником адаптаційних здібностей дитини [2,3,7].

Несформованість у дитини здібності долати та регулювати власну агресію є загальним діагностичним та прогностичним критерієм її подальшого функціонування в суспільстві. Здебільшого у формуванні здібностей дитини регулювати власний внутрішній стан агресії та його прояви в поведінці у формі агресивних імпульсів, дій та поведінки належить саме батькам та іншим представникам родини. Первинні патерни ставлення до власної та чужої агресії, що задана самою природою, дитина отримує саме в конкретних прикладах поведінки тих людей, які її оточують.

Розуміння агресії сьогодні вимагає конкретизації її змісту. Зокрема, чіткої констатації сутності агресії та агресивності [6]. Здебільшого агресія – це психічний стан, що за часовою локалізацією може детермінувати появу агресивності як стійкої особистісної властивості. Агресивність як властивість особистості виражається у готовності до агресивної поведінки, що спрямована на завдання шкоди іншій людині, на її приниження, примушення до будь-яких дій із можливим знищенням об'єкта агресії. Здебільшого агресивність виявляється у ворожості й активному прагненні до наступальних або насильницьких дій та існує у формі як відносно стійкої риси особистості, так і як ситуативної, що виникає як вид психологічного захисту. Цей вид агресивності пов'язаний із ситуативними змінними: невірним тлумаченням намірів оточуючих, неможливістю отримання чи відсутністю зворотного зв'язку. Така агресивність розвивається внаслідок маніпуляцій та обумовлюється соціальними обставинами й обставинами оточення підлітка, стресами, фрустраціями, психотравмами. Ситуативна агресивність виступає як засіб досягнення значущої мети, як засіб психологічної розрядки чи задоволення потреби в самоствердженні. Високий рівень агресивності розвиває конфліктність, створює конфліктні ситуації в процесі комунікативної взаємодії, виражається в дезадаптації особистості та її нездатності до кооперації. Агресивність як одна із найбільш виражених і відносно стійких характерологічних і поведінкових рис супроводжує певні види акцентуацій характеру [4]. Агресивність належить до психологічних комплексних факторів конфліктності особистості. А. Журавльов виокремлює тип агресивної поведінки як крайній психологічний тип ступеня активності особистості у конфлікті [5].

Отже, агресивність як якість особистості й агресивна поведінка (форма виявлення агресії) – різні аспекти, хоча досить часто в психологічній літературі їх ототожнюють. Якщо агресивність – це схильність до агресивного реагування при виникненні фруструючої ситуації будь-якого характеру, це властивість осо-

бистості, то агресія – це психічний стан, що детермінує поведінку особистості в цих ситуаціях.

Важливо встановити вид агресії залежно від об'єкта, на який вона спрямована. Фахівці, виокремлюючи аутоагресію (спрямовану на себе) та гетероагресію (спрямовану на інших), вказують, що аутоагресія властива жінкам, у той час як гетероагресія притаманна чоловічій статі. Також доведено, що у дівчат більше розвинута установка на самозвинувачення, ніж у юнаків [1].

Формулювання мети завдань статті. Метою статті є емпіричне виявлення специфіки функціонування агресії підлітків з порушеннями розумового розвитку. Відповідно, конкретизація мети в завданнях передбачала: визначення типів агресії найбільш характерних підліткам цієї категорії; доведення того, що агресія виступає в якості особистісних засобів саморегуляції цих підлітків; визначення взаємообумовленості характеру регуляції агресії цими підлітками, яка функціонує під впливом незворотного стану розумової відсталості.

Виклад основного матеріалу. Агресія виступає основним психічним станом, показники якого дають можливість змістовно диференціювати визначені типи організації особистості підлітків із порушеннями розумового розвитку [2]. Хоча агресія є більш характерною ознакою психотичної організації, проте в невротичній структурі вона має відповідну до ситуації функцію збереження [8]. Виявлення стану функціонування агресії та можливостей підлітка до її регуляції здійснювалося за допомогою методики діагностики стану агресії (опитувальник Басса – Дарки) [6].

Автор методики має власні припущення щодо диференціації агресії на стан та особистісну властивість, що визначається як агресивність. Найявна психологічна властивість агресивність (завищена чи надмірно занижена) в поведінці підлітка є необхідною складовою його особистісної саморегуляції. Проблема функціонування агресії та, як наслідок, агресивності виникає тоді, коли йдеться про адекватність її вираження як у ставленні підлітка до самого себе, так і до інших. Надмірно високий показник агресії як у ролі стійкого психічного стану, так і в ролі поведінкового патерну підлітка з порушеннями розумового розвитку має місце здебільшого при психотичній структурі та, в поодиноких випадках, і при граничній, детермінує прояви жорстокості та ворожості, досить часто з нанесенням ушкоджень іншій людині або самому собі. Диференціювавши поняття агресії та ворожості, визначивши останню як реакцію, яка сприяє формуванню негативних почуттів і негативних оцінок суб'єктом людей та подій,

Басс і Дарка визначили такі види агресії: фізична агресія характеризується використанням фізичної сили проти іншої людини; ухильна агресія, її спрямованість реалізується непрямим шляхом або вона ні на кого не направлена; роздратування – готовність суб'єкта до прояву негативних почуттів при найменшому збудженні (грубість, запальність); негативізм – опозиційна манера в поведінці суб'єкта від пасивного супротиву до активної боротьби проти встановлених звичаїв і законів; образа – заздрість і ненависть до оточуючих суб'єкта за реальні чи видумані ним самим дії; підозра – визначається в діапазоні від недовіри й обережності по відношенню до людей у переконанні в тому, що інші люди планують і наносять шкоду; вербальна агресія – вираження негативних почуттів як через крик, так і через зміст словесних відповідей (прокляття, погрози); почуття провини – виражає можливе переконання суб'єкта в тому, що він є поганою людиною, яка вчиняє зло, а також відчуття докорів сумління.

Агресія, також авторами диференціюється на мотиваційну, що виступає як прямий прояв реалізації притаманних особистості деструктивних тенденцій, та інструментальну – як засіб досягнення мети. Мотиваційна та інструментальна агресія можуть здійснюватися як під контролем свідомості, так і поза ним. Відповідно виявлення специфіки мотиваційної та інструментальної агресії в підлітків із порушеннями розумового розвитку дає можливість не лише їх констатації, але й більш детального опису функціонування їхньої структурної організації особистості.

Експериментальну вибірку склали підлітки з порушеннями розумового розвитку (легка форма) – 30 осіб. Отримані результати діагностики стану сформованості агресії та ворожості досліджуваних підлітків із порушеннями розумового розвитку дали можливість визначити найбільш високі показники за такими формами агресії, як почуття провини (31,3%), образа (31,2%), підозрілість (25%), фізична агресія (25%). У свою чергу, ухильна або непряма агресія (18,8%), вербальна (18,8%) та негативізм (18,7%) також є значущими показниками у функціонуванні особистості досліджуваних підлітків (Табл.1).

Інтерпретація стану сформованості типових форм агресії дозволяє визначити, що сформованість такого почуття, як провини або аутоагресія здебільшого є деструктивним і виступає передумовою для формування різних типів депресії, довготривалість впливу яких на суб'єктивні переживання підлітка може призводити і до суїцидальних нахилів і дій.

Загалом почуття провини відображає систему самовідношення підлітка, яка здебільшого в нього є наслідком його інтерперсональних взаємодій та загального ставлення до нього в школі, родині та серед однолітків. Переживання почуття провини ґрунтується на неусвідомленому переконанні підлітка в своїй малоцінності, що здебільшого детермінує внутрішній деструктивний конфлікт, основу якого складає низька самоцінність підлітка та визнання власної нікчемності. Такі підлітки досить часто є надмірно пригніченими, що у більшості випадків призводить до появи гострих афективних станів. У цілому, почуття провини, основу якого складає агресія та ворожість, спрямовані проти самого себе, є свідченням про надмірну спрямованість такого підлітка на досягнення власної мети та задоволення власних потреб засобами маніпуляції іншими. У психологічній практиці почуття провини визначається як деструктивне та таке, що є каузальним за характером та проявом, основу якого складає недостатня психологічна зрілість особистості. Завищений рівень почуття провини вказує на функціонування невротичної та пограничної структурної організації особистості підлітків і виступає як негативна форма його особистісної саморегуляції. Первинною ознакою функціонування цього почуття у підлітків саме з такими структурними організаціями є наявність внутрішнього конфлікту та неусвідомленого переживання ними власної неспроможності вирішити певні ситуації іншим більш конструктивним шляхом.

Таблиця 1

Психологічний аналіз стану агресії та форм її представленості у структурі особистості досліджуваних підлітків (за опитувальником Басса – Дарки)

Шкали прояву та форм агресії	Показники типів агресії підлітків із порушеннями розумового розвитку (досліджувані у %)		
	низький рівень	середній рівень	високий рівень
Фізична	25	50	25
Ухильна	31,2	50	18,8
Роздратування	56,2	31,2	12,6
Негативізм	43,7	37,6	18,7
Образа	37,6	31,2	31,2
Підозрілість	25	50	25
Вербальна	37,5	43,7	18,8
Почуття провини (аутоагресія)	43,7	25	31,3

Образа виступає такою формою агресії та ворожості підлітків, основу якої складає заздрість і ненависть до оточуючих за дії, які здебільшого носять імовірний нереалістичний характер. На відміну від почуття провини, образа є більш спрямованою формою агресії, яка при довготривалому впливі на особистість, йдеться про часову локалізацію цієї форми агресії, провокує загострення, регресію та деструкцію поведінки. Образа є мотиваційною агресією, підвищення її рівня вказує на певний рівень деструктивних тенденцій особистості підлітка. Основу такої деструкції складають негативно спрямовані поведінкові дії проти іншого, зокрема того, хто виступає причиною такого стану, на думку самого підлітка, яка (причина) здебільшого є результатом його уяви та фантазії. При функціонуванні особистості в системі взаємодій саме образа досить часто детермінує прямі агресивні дії. На відміну від почуття провини, образа здебільшого об'єктивується підлітком, і за всієї її деструкції вона спрямована на іншу людину. Як і почуття провини, образа детермінує появу депресії, досить часто з суїцидальними нахилами, тому що її основне призначення – будь-яким чином покарати того, хто образив. Здебільшого найбільшої деструкції образа набирає в особистості з психотичною структурною організацією, і в них вона носить відвертий агресивний характер і спрямованість на досягнення мети будь-яким способом.

Наявність високого рівня підозрілості досить часто виступає підґрунтям для появи параноїдальних рис особистості. Основу підозрілості складає неусвідомлене переконання підлітка, що хтось планує завдати йому шкоди. Досить часто функціонування підозрілості таких підлітків виступає детермінантою існування тривожно-фобічних і панічних розладів, підґрунтям для яких є агресія, що не усвідомлюється самим підлітком. Висока підозрілість при показниках нейротизму детермінує реактивну депресію, причому підозрілість є інструментальною агресією, характер якої підліток не усвідомлює. Підліток не усвідомлює, що суїцидальні дії – це дії, які призводять до летальних випадків, для нього – це, перш за все, маніпуляція як засіб досягти свого, тобто позбавитися від внутрішнього стану недовіри до себе й оточуючих людей. Підозрілість здебільшого притаманна психотичній структурній організації особистості підлітка та пограничній у випадку, коли у невротичної організації є спектр супутніх порушень.

Фізична агресія – це не тільки пряма форма нанесення шкоди іншому, досить часто цю форму підлітки використовують і як вид агресії, призначення якої у досягненні бажаної мети, і

як прагнення до лідерства у групі. Здебільшого фізична агресія характерна психотичній структурній організації. Причому таким підліткам не притаманні докори сумління з приводу нанесення фізичної шкоди іншим. Вони переконані в своїй правоті та спрямовують усі свої зусилля на виправдання власної позиції. У більшості випадків вони горді за свої агресивні випадки, практично ніколи не шукають інших форм інтерперсональної взаємодії. Фізична агресія взаємозумовлена афективними станами, що призводить до психопатоподібної поведінки, а то й психозу. Підлітки, що мають високі показники за шкалою нейротизму та високий рівень фізичної агресії, виступають основними правопорушниками серед цієї категорії правопорушників.

Непряма агресія, вербальна агресія та негативізм мають практично ідентичні показники в підлітків із порушеннями розумового розвитку, що досліджувалися, і на відміну від почуття провини, образи та підозрливості, які здебільшого виражають специфіку функціонування їхнього суб'єкта як суто внутрішньої структури, тобто, є показники мотиваційної агресії, найбільше вказують на поведінкові вираження агресії, тобто, її інструментальне призначення. Вербальна агресія у поєднанні з негативізмом, що розповсюджений серед цих підлітків і є деструктивною формою поведінки, є не лише опозиційною поведінковою манерою боротьби проти норм і правил (як активною, так і прихованою), а й детермінує високий рівень конфліктності, якій притаманні істеричні випадки, що досить часто призводять до порушень інтерперсональних взаємодій підлітка. Непряма агресія, вербальна агресія та негативізм характерні практично для всіх організаційних структур.

Водночас достатньо позитивна тенденція зберігається серед загальної вибірки досліджуваних і диференціації форм агресії та ворожості. Здебільшого в підлітковому віці агресія зростає і виступає свого роду передумовою для появи активності та спрямованості підлітків, а також вказує на сформовану здатність до вольової регуляції цього стану. Та за наявності порушень розумового розвитку агресія є швидше типовою реакцією, що під впливом пубертату значно зростає та доволі часто виражається в нестабільних емоційних станах і поведінці. Та не завжди функціонування агресії призводить до психічних порушень. Швидше вона є наслідком їх формування. Підтвердженням цього слугує визначення показників індексу агресивності та індексу ворожості. Так, індекс ворожості у підлітків, що досліджувалися, визначено на низькому рівні у 12,5%, на середньому – у 31,2%

та високому – у 56,2% , що дозволяє констатувати сформованість особистісної властивості ворожості, специфічними проявами якої є почуття провини, образа, фізична агресія та підозрілість. Опосередкованими проявами цієї властивості є непрямая, вербальна агресія та негативізм, що здебільшого у цих підлітків є інструментальною агресією, тобто засобом досягнення мети. Це дозволяє підтвердити факт того, що для 56,2% підлітків із порушеннями розумового розвитку агресія носить інструментальний характер, тобто є неусвідомленою самим підлітком засобом досягнення мети.

У свою чергу, індекс агресивності представлений на низькому рівні у 68,7% , середньому – 25% та високому – 6,2% , що вказує на факт, що лише 6,2% досліджуваних мають стійкий деструктивно спрямований стан агресії як стан внутрішнього функціонування їхнього суб'єкта. Цей індекс є мотиваційною агресією, що виражає притаманні особистості деструктивні тенденції. Середній рівень вказує на існування передумов для укріплення цієї тенденції в структурній організації особистості підлітка.

Використання кореляційного аналізу із застосуванням Pearson Correlation показав наявність таких статистично достовірних зв'язків між змінними (також було враховано результати емпіричного дослідження тривоги та вольової організації особистості підлітків з порушеннями розумового розвитку): образою й індексом ворожості $r = 0,815^{**}$ при $p < 0,01$; підозрілістю й індексом ворожості $r = 0,806^{**}$ при $p < 0,01$; роздратуванням та індексом ворожості $r = 0,786^{**}$ при $p < 0,01$; фізичною агресією та роздратуванням $r = 0,698^{**}$ при $p < 0,01$.

Висновки. Отже, функціонування агресії підлітків із порушеннями розумового розвитку підтверджується характером їхньої вольової активності (екстернальність) та спрямованості (нейротизм), мотиваційним та інструментальним характером агресії, які визначають специфіку її функціонування при різних типах структурної організації особистості цих підлітків. Саме ці типи визначають профілі особистісної саморегуляції. Встановлено, що при невротичному профілі агресія є інструментальною, при пограничному та психотичному – мотиваційною, що і підтверджує припущення щодо стійкості агресії як психічного стану, який призводить до формування таких детермінант, як почуття провини або аутоагресія, образа, підозрілість, негативізм, фізична агресія, що виступають як особистісні деструкції. Особистісна саморегуляція при сформованості цих особистісних деструкцій функціонує у формі агресивності

як особистісної властивості, яка є однією із характерних ознак функціонування особистісної властивості – здатності до само-регуляції.

Перспективи. Потребує подальшого вирішення проблема формування у підлітків здатності до співвідкорення агресивних імпульсів та їх усвідомленої регуляції шляхом узгодження з потребами, що детермінують вияв агресії та спричиняють деструкції в становленні їхньої особистості.

Список використаних джерел

1. Ильин Е. П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2002. – 544 с. – (Мастера психологии).
2. Кернберг О. Ф. Тяжелые личностные расстройства: стратегии психотерапии / О. Ф. Кернберг ; пер. с англ. М. И. Завалова. – М. : Независимая фирма «Класс», 2000. – 464 с. – (Библиотека психологии и психотерапии).
3. Кляйн М. Детский психоанализ / М. Кляйн ; пер. с англ. О. Бессоновой. – М. : Ин-т Общегуманит. исследований, 2010. – 160 с.
4. Личко А. Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков / А. Е. Личко. – Л. : Медицина, 1983. – 255 с.
5. Ложкин Г. В. Практическая психология конфликта : [учеб. пособие] / Г. В. Ложкин, Н. И. Пов'якель; Межрегион. акад. упр. персоналом. – 2-е изд., стер. – К., 2002. – 255 с. : табл.
6. Макарчук Н. О. Особистісна саморегуляція підлітків з порушеннями розумового розвитку : монографія / Н. О. Макарчук. – Київ: Фенікс, 2014. – 448 с.
7. Хорни К. Невроз и личностный рост. Борьба за самореализацию / К. Хорни ; пер. с англ. Е. И. Замфир ; под ред. М. М. Решетникова. – СПб. : Совместное издание Вост. Европ. Ин-та психоанализа и БСК, 1997. – 316 с. – (Шедевры мировой науки – Библиотека психоаналитической литературы).
8. Makarchuk N.A. The specificity of personal self-regulation functioning in adolescents with intellectual disabilities in various types of personality organisation / Innovations in education: Monograph / ed. by M.Kolodziejczyk / N.A.Makarchuk – Viena: «East West» Association for Advances Studies and Higher Education GmbH, 2014– P. 105–122.
9. Posner M.I. (2000). Developing mechanisms of self-regulation. Development and Psychopathology. Vol.12 / M.I. Posner, M.K. Rothbart. – PP. 427–441. [PubMed: 11014746]

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Il'in, E. P. (2002). *Differencial'najapsihofiziologijamuzhchinyi zhenshhiny*. St. Petersburg: Piter. (In Russian).
2. Kernberg, O. F. (2000). *Tjzhelyelichnostnyerasstrojstva: strategiipsihoterapii*. Moscow: Nezavisimajafirma 'Klass'. (In Russian).
3. Kljajn, M. (2010). *Detskij psihoanaliz*. Moscow: In-t Obshhegumanit. issledovanij. (In Russian).
4. Lichko, A. E. (1983). *Psihopatii i akcentuacii haraktera u podrostkov*. Leningrad: Medicina. (In Russian).
5. Lozhkin, G. V., Povjaket', N. I. (2002). *Prakticheskaja psihologija konflikta : Study guide*. (2nd ed.). K.: Mezhhregion. akad. upr. personalom. (In Russian).
6. Makarchuk, N. O. (2014). *Osobistisna samoreguljacija pidlitkiv z porushennjami rozumovogo rozvitku : monograph*. Kyiv: Feniks. (In Ukrainian).
7. Horni, K. (1997). *Nevroz i lichnostnyj rost. Bor'ba za samorealizaciju*. St. Petersburg: Sovmestnoe izdanie Vost. Evrop. Inta psihoanaliza and BSK. (In Russian).
8. Makarchuk, N. A. (2014). *The specificity of personal self-regulation functioning in adolescents with intellectual disabilities in various types of personality organization*. In M. Kolodziejczyk (Ed.), *Innovations in education: Monograph* (pp. 105-122). Viena: «East West» Association for Advances Studies and Higher Education GmbH.
9. Posner M. I. (2000). *Developing mechanisms of self-regulation. Development and Psychopathology*. Vol. 12 / M. I. Posner, M. K. Rothbart. – PP. 427–441. [PubMed: 11014746].

N.O. Makarchuk. Aggression and aggressive behavior as a psychic means of personal self-regulation of teenagers with intellectual disabilities. This paper presents the results of a theoretical analysis of the problem of aggression as a means of personal self-regulation in teenagers. The results of an empirical study of main aggression manifestations in personal self-regulation of teenagers with intellectual disabilities are presented. Types of aggression and their intensity in teenagers with intellectual disabilities are described. It is found that guilt, resentment, suspicion, physical aggression are most typical for teenagers with intellectual disabilities. The feeling of guilt is based on teenagers' unconscious belief in their little value; this belief determines destructive internal conflict which is based on a small self-value of a teenager and recognition of their own insignificance. It is found that the offence is a form of aggression and hostility of teenagers which is based on unrealistic envy and hatred of others for their actions.

Offense is a motivational aggression, increasing level of which indicates a certain level of destructive tendencies of a teenager's personality. It is determined that the highest level of destructive offence occurs in a personality with psychotic type of personal self-regulation. In this case it has an aggressive character and focuses on the goal achievement by any means. Suspiciousness in these teenagers often serves the basis for the emergence of paranoid traits of their personality. It is found that suspiciousness of the teenagers serves a determinant of anxiety, phobic and panic disorders and is the basis of unconscious aggression. It is determined that suspiciousness inherent to mostly psychotic structural organization of teenager's personality and to borderline when the neurotic organization has a range of related disorders. It is found that individuals with boundary and psychotic profiles of personal self-regulation tend to instrumental type of aggression. And ones with neurotic profiles tend to motivational type.

Key words: personal self-regulation, adolescence, irreversible mental condition of mental retardation, aggression, aggressiveness, aggressive behavior, feeling of guilt, resentment, suspicion.

Отримано: 23.06.2014 р.

УДК 159.94

К.С. Максименко

Ksenia.maximenko@gmail.com

Пресуппозиції по соотношениям: личность пациента – личность психотерапевта, диагноз – форма психотерапии

Maksymenko K.S. Presupposition on the correlation: patient's personality – psychotherapist's personality, diagnosis – form of psychotherapy / K.S. Maksymenko // Problems of Modern Psychology: Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / edited by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 25. – Kamianets-Podilsky: Aksioma, 2014. – P. 227-242.

К.С.Максименко. Пресупозиції за співвідношенням: особистість пацієнта – особистість психотерапевта, діагноз – форма психотерапії. Автор досліджує, як неправильне уявлення про професію психолога (психотерапевта) і специфіку його діяльності може сформуванати світогляд і послужити поштовхом для прийняття рішення звернутися чи не